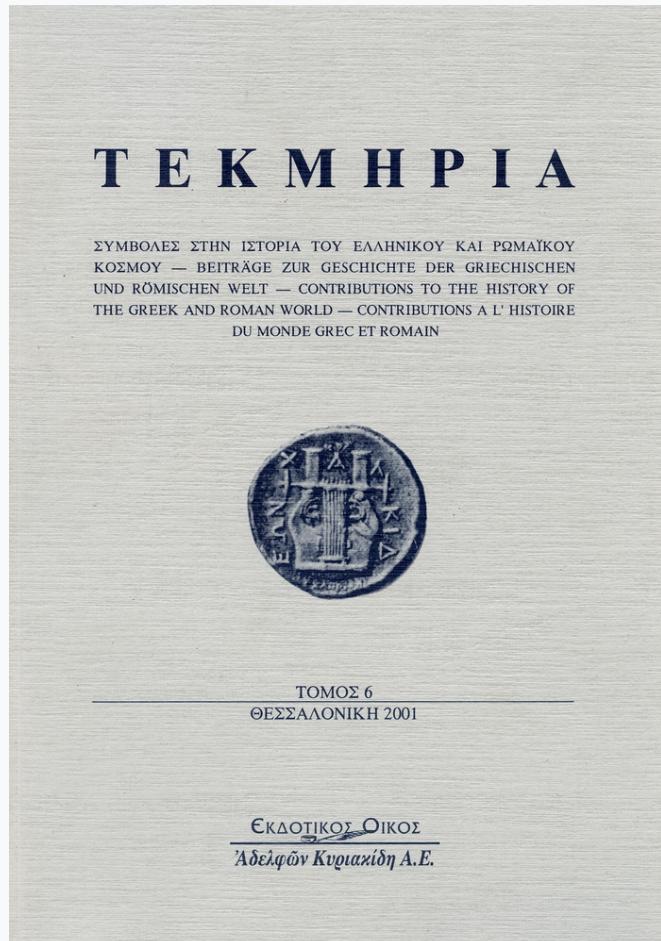

Tekmeria

Vol 6 (2001)

Ένεπιγραφο ἐπιτύμβιο ἀνάγλυφο ἀπὸ τὴν
περιοχὴ τῶν Σερρῶν

ΗΛ. Κ. ΣΒΕΡΚΟΣ

doi: [10.12681/tekmeria.168](https://doi.org/10.12681/tekmeria.168)

To cite this article:

ΣΒΕΡΚΟΣ Η. Κ. (2001). Ένεπιγραφο ἐπιτύμβιο ἀνάγλυφο ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Σερρῶν. *Tekmeria*, 6, 48–53.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.168>

ΗΛ. ΣΒΕΡΚΟΣ

ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΟ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 2000 παραδόθηκε στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σερρῶν τμῆμα δροθιγωνίου ἀναγλύφου ἀπὸ λευκὸ χονδρόκοκκο μάρμαρο μὲ ἔνδειξη προέλευσης τὴν θέση Λεγκινίτσκο τοῦ Μελανικιτσίου Σερρῶν¹. Ἡ ταύτιση τῆς θέσης μὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς μέχρι τοῦδε γνωστοὺς ἀρχαίους οἰκισμοὺς δὲν εἶναι δυνατή². Ἡ προέλευση ὥστόσο τριῶν ἀκόμη ἐπιτυμβίων μνημείων (δύο στηλῶν καὶ ἓνὸς κυκλικοῦ ἀναγλύφου) τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἀπὸ ἐκεῖ μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξὴν νεκροταφείου ρωμαϊκῶν χρόνων, τὸ δοῦλο θὰ συνδέεται μὲ κάποιο γειτονικὸ οἰκισμό.

“Οπως προκύπτει ἀπὸ τὴν μορφὴν του, τὸ ἀνάγλυφο ἦταν ἐντοιχισμένο σὲ κτιστὸ ταφικὸ μνημεῖο⁴. ἔχει ἀποκοπεῖ τὸ κατώτατο τμῆμα του ἔως τὸ ὑψος τοῦ λαιμοῦ τῶν προτομῶν τῆς κάτω ζώνης. Ἐπιπλέον, ἀποκρούσεις παρουσιάζει στὶς πάνω γωνίες, ἐνῶ μικροφθορές ἔχει ὑποστεῖ σὲ ἀρκετά σημεῖα τοῦ

1. Ἡ παράδοση ἔγινε ἀπὸ κάτοικο τῆς περιοχῆς στὶς 17/10/2000. Γιὰ τὴν ἄδεια δημοσίευσης τοῦ μνημείου εὐχαριστῶ τὴν ἀρχαιολόγο κ. Μ. Βάλλα.

2. Ἡ θέση βρίσκεται 4 περίπου χλμ. ΒΔ τοῦ Μελανικιτσίου. Βλ. σχετικὰ καὶ F. Papazoglou, *Les villes de Macédoine à l'époque romaine*, BCH Suppl. XVI, Athènes-Paris 1988, 384 σημ. 52 καὶ Δ. Σαμισάρης, *Ιστορικὴ Γεωγραφία τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη 1976, 174. Γιὰ νεώτερα εύρηματα ἀπὸ τὴν θέση βλ. ΑΔ 32 (1977) Χρον. B2, 252· 31 (1976) Χρον. B2, 311· 50 (1995) Χρον. B2, 636· 51 (1996) Χρον. B2, 576.

3. Βλ. Γ. B. Καφταντζῆς, *Ιστορία τῆς πόλεως Σερρῶν καὶ τῆς περιφέρειάς της* (ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους μέχρι σήμερα), Ἀθῆναι 1977, 278-279 ἀρ. 472 (πρβλ. SEG XXX, 601, 203/4 μ.Χ.), 473 [=M. Lagogianni-Georgakarakos, *Die Grabdenkmäler mit Porträts aus Makedonien*, Corpus Signorum Imperii Romani III.1, Athen 1998, 103-104 ἀρ. 133 (πίν. 58)], 474. Βλ. καὶ D. C. Samsaris, «La vallée du Bas-Strymon à l'époque impériale. Contribution épigraphique à la topographie, l'onomastique, l'histoire et aux cultes de la province romaine en Macédoine», Δωδώνη 18.1 (1989) 262-263 ἀρ. 90-92.

4. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα *in situ*, ἐντοιχισμένα δηλαδὴ σὲ κτιστὰ ταφικὰ μνημεῖα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὸ δυτικὸ τμῆμα τῆς αὐτοχροαροίας καὶ κυρίως τῇ Ρώμῃ· βλ. σχετικὰ P. Zanker, «Grabreliefs römischer Freigelassener», JDAI 90 (1975) 267-315. Γιὰ τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα ἀπὸ τὴν Μακεδονία βλ. καὶ Lagogianni-Georgakarakos, ὅπ.π. (σημ. 3), 18. Γενικὰ γιὰ τὴν μορφὴ τῶν ταφικῶν μνημείων στὴν περιοχὴ τῶν Σερρῶν βλ. καὶ D. Samsaris, «Trois inscriptions inédites d'époque impériale trouvées à Serrès», Klio 65 (1983) 151-159.

πλαισίου. Σὲ δύο ζῶνες, τὶς ὁποῖες ὁρίζει ὁριζόντια ταινία, παριστάνονται κατ' ἐνώπιον τέσσερις μορφές διατεταγμένες ἀνὰ δύο. Στὴν ἐπάνω ζώνη εἰκονίζεται ἀριστερὰ ἡλικιωμένος ἄνδρας, ὁ ὁποῖος φορᾶ χιτώνα καὶ ἱμάτιο. Τὸ κεφάλι ἔχει περίπονο κυβικὸ σχῆμα, ἀμυγδαλωτὰ μάτια καὶ ἵσια μύτη, κοντὰ μαλλιά ποὺ χτενίζονται πρὸς τὰ ἐμπρός καὶ κοντὸ γένι. Δίπλα του ὑπάρχει γυναικεία ἡλικιωμένη μορφὴ ἐνδεδυμένη μὲ χιτώνα καὶ ἱμάτιο τυλιγμένο χαλαρὰ γύρω ἀπὸ τὸ λαμπό. Τὸ πρόσωπό της εἶναι πλατὺ μὲ μεγάλα ἀμυγδαλωτὰ μάτια, ἡ μύτη ἵσια, τὸ στόμα μικρὸ καὶ σαρκῶδες. Τὰ μαλλιά, ἀφήνοντας ἐλεύθερο τὸ μέτωπο, χωρίζουν στὴ μέση καὶ μὲ ἀπαλὸ κυματισμὸ μαζεύονται πίσω καλύπτοντας μόνον τὸ ἐπάνω μέρος τῶν αὐτιῶν. Ἀνάλογα χαρακτηριστικὰ ἔχει καὶ ἡ γυναικεία μορφὴ στὴ δεύτερη ζώνη (ἀριστερά), ἐνῶ μὲ σχηματοποιημένη κόψιμωση ἀποδίδεται ἡ νεαρὴ ἀνδρικὴ μορφὴ ποὺ εἰκονίζεται δίπλα της. Ἡ διάταξη τῶν προσώπων τοῦ ἀναγλύφου διηλώνει ὅτι πρόκειται πιθανότατα γιὰ μέλη τῆς Ἰδιαίς οἰκογένειας. "Οπως προκύπτει καὶ ἀπὸ ἄλλα παραδείγματα μπροστοῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι οἱ προτομίες στὴν ἐπάνω ζώνη εἰκονίζουν τοὺς δύο συζύγους, ἐνῶ οἱ μορφές στὴν κάτω ζώνη θὰ πρέπει νὰ εἰκονίζουν τὰ τέκνα τοῦ ζεύγους⁵. Τὸ ἀνάγλυφο φυλάσσεται στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σερρῶν μὲ ἀρ. εὐρ. Λ285 (εἰκ. 1). Διαστάσεις: "Υψος: 0,47 μ. Πλάτος: 0,39 μ. Πάχος: 0,10 μ. "Υψος γραμμάτων: 0,015-0,02 μ. Διάστιχα: 0,005 μ. Στὴν ταινία ποὺ ὁρίζει τὶς δύο ζῶνες ἐπιγραφή:

Δημόκριτος Διωσκορούδιον
ζῶν αὐτῷ καὶ τῇ γυναικὶ ἀνέθη-
Μω- μνήμης χάρων κε
μῷ

4

2-3. Τὸ ΚΕ τῆς λέξης ἀνέθηκε κάτω ἀπὸ τὸ δεύτερο στίχο πάνω στὸ δεξιὸ πλαισίο τοῦ ἀναγλύφου (στ. 2), ὥστε καὶ τὸ ΜΩ τοῦ ὀνόματος Μωιμώ (στ. 3-4)

'Ο τύπος τῆς γραφῆς, τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν πορτραίτων συγκλίνουν στὴ χρονολόγηση τοῦ ἀναγλύφου στὸ β' μισὸ τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. 'Η γραφὴ εἶναι ἀρκετὰ ἐπιμελημένη καὶ τὰ γράμματα συμμετρικά: τὸ μὲν ἀποδίδεται μὲ ἀνοικτὰ τὰ δύο σκέλη του, τὸ δέλτα εἶναι περίπου ισόπλευρο, τὸ ἔψιλον ἔχει δρυθογάνιο σχῆμα καὶ τὸ ὅμικρον εἶναι

5. Βλ. π.χ. Γ. Δεσπίνης-Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου-Έμ. Βουτυρᾶς, *Κατάλογος γλυπτῶν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης I*, Θεσσαλονίκη 1997, 160-161 ἀρ. 129 πίν. 332 (λῆμμα Έμ. Βουτυρᾶς) [=Lagogianni-Georgakarakos, ὅ.π. (σημ. 3), 75-76 ἀρ. 81 (πίν. 85)] καὶ Lagogianni-Georgakarakos, ὅ.π. (σημ. 3), 73 ἀρ. 77 (πίν. 37), 74-75 ἀρ. 79 (πίν. 37), 90-91 ἀρ. 108-109 (πίν. 45).

ίδιαίτερα στρογγυλό, ἐνώ ἡ ἐσωτερικὴ κεραία τοῦ ἥτα εἶναι εὐθεία καὶ αὐτὴ τοῦ θήτα ἀποδίδεται μὲ στιγμή. Ἀνάλογα χαρακτηριστικὰ παρουσιάζει ἡ γραφὴ σὲ χρονολογημένες στὸ β' μισὸ τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴ Μακεδονία⁶. Ἐπιπλέον, τὰ ἔξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν πορτραίτων στὴν ἐπάνω ζώνη τοῦ ἀναγλύφου ὁδηγοῦν σὲ μιὰ χρονολόγηση στὴν ἐποχὴ τῶν Ἀντωνίνων: τὸ πορτραῖτο τῆς ἀνδρικῆς μορφῆς μὲ τὰ μαλλιὰ χτενισμένα πρὸς τὰ ἐμπρός καὶ τὸ κοντὸ γένι φαίνεται νὰ ἔχει ὡς πρότυπο τὸν Ἀντωνίνο τὸν Εὔσεβη⁷, ἐνώ ἐμφανῆς εἶναι ἡ στυλιστικὴ συγγένεια στὴν ἀπόδοση τῆς κόμης τῆς γυναικείας μορφῆς μὲ αὐτὴ τῶν πορτραίτων τῆς Φαυστίνας τῆς νεώτερης⁸.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιγραφὴ τὸ μνημεῖο ἀνήγειρε (ἀνέθηκεν)⁹ ὁ Δημόκριτος, γιός του Διοσκουρίδη γιὰ τὸ μελλοντικὸ ἔνταφιασμό του, τὸν ἐνταφιασμὸ τῆς συζύγου του Μωμᾶς καὶ πιθανότατα —ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ ἀνάγλυφο— τῶν δύο τέκνων τους, τὰ ὀνόματα τῶν ὅποιων δὲν ἀναφέρονται¹⁰. Τὰ πρόσωπα τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἀλλοῦ. Τὸ ὄνομα Δημόκριτος μαρτυρεῖται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν περιοχὴ τῶν Σερρῶν· εἶναι ὡστόσο γνωστὸ ἀπὸ ἄλλες πόλεις τῆς Μακεδονίας ἥδη ἀπὸ τὴν

6. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων στὸν ἐπιτάφιο βωμὸ ἀπὸ τὶς Σέρρες, Lagogianni-Georgakarakos, ὅ.π. (σημ. 3), 99-100, ἀρ. 125 πίν. 56 (179 μ.Χ.).

7. Πρβλ. καὶ τὰ πορτραῖτα τοῦ ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου ἀπὸ τὸν "Αγιο Βασίλειο Λαγκαδᾶ, Δεσπίνης-Στεφανίδου-Τιβερίου-Βουτυρᾶς, ὅ.π. (σημ. 5) 151-152 ἀρ. 123 (πίν. 324) καὶ E. Voutiras, «*In locum domini: un vilicus et sa famille*», ZAnt 47 (1997) 227-238. Γιὰ τὶς χρήσιμες ὑποδείξεις στὴ χρονολόγηση τῶν πορτραίτων εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν καθηγητὴ κ. Ἐμμ. Βουτυρᾶ.

8. Πρβλ. τὰ πορτραῖτα τῆς Φαυστίνας τῆς νεώτερης: α) Κοπεγχάγη, NCG 709, K. Fittschen, *Die Bildnistypen der Faustina minor und die Fecunditas Augustae*, Göttingen 1982, 61 ἀρ. 9 (πίν. 38, 1-4). β) Ρώμη, Mus. Cap., Salone 11, 632, Fittschen, ὅ.π., 60 ἀρ. 2 (πίν. 43, 1-2) καὶ γ) Κυρήνη, 17010, Fittschen, ὅ.π., 61 ἀρ. 13 (πίν. 42, 1-2). Βλ. ἐπίσης καὶ Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου, «"Ἐξαίρετον πορτραῖτο" ἐκ Ποτιδαίας», στό: ΑΓΑΛΜΑ. Μελέτες γιὰ τὴν ἀρχαία πλαστικὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Γιώργου Δεσπίνη, Θεοσαλονίκη 2001, 451-462.

9. Ἡ χρήση τοῦ ωρήματος ἀνατιθέναι/ἀνατίθεσθαι προσδίδει στὸ μνημεῖο ἀναθηματικό χαρακτήρα, φαινόμενο γνωστὸ καὶ ἀπὸ ἄλλα παραδείγματα ἀπὸ τὴ Μακεδονία: βλ. σχετικὰ Ἀ. Ριζάκης-Ιω. Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*. Ὁ θάνατος στὰ ἐπιτάφια μνημεῖα τῆς "Ανω Μακεδονίας", AE 2000, 255 σημ. 69 (ὅπου συγκεντρωμένα παραδείγματα).

10. Βλ. σχετικὰ καὶ ἀν. σημ. 5. Ὁ πρωσδήποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθεῖ τὸ ἐνδεχόμενο ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τῆς κάτω ζώνης θὰ ἀναγράφονται στὴ βάση τοῦ ἀναγλύφου.

έλληνιστική ἐποχή¹¹. Ἀντίθετα μὲν ἵδιαιτερη συχνότητα ἔμφαντες είναι στὶς ἐπιγραφὲς τῆς περιοχῆς τὸ πατρώνυμο τοῦ Δημοκρίτου Διοσκουρίδης¹². Τὸ ἕδιο ἴσχυει καὶ γιὰ τὸ ὄνομα τῆς συζύγου τοῦ Δημοκρίτου Μωμά, τὸ ὅποιο ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν «προελληνικῶν» ὄνομάτων μὲ εὐρεία διάδοση στὴν ἀνατολική Μακεδονία καὶ τὴν Θράκη¹³.

Ἡ παραλληλη χρήση ἑλληνικῶν καὶ προελληνικῶν ὄνομάτων στὶς ἕδιες οἰκογένειες εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιγραφὲς τῆς περιοχῆς, ὥπως καὶ ὁ διόκλητος τῆς Μακεδονίας¹⁴. Μωμά ὄνομάζεται π.χ. ἡ σύζυγος τοῦ Διονυ-

11. Γιὰ συγκεντρωμένα παραδείγματα βλ. Π. Χρυσοστόμου, «Παρατηρήσεις σὲ παλαιὲς καὶ νέες ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν», στό: *Α' Πανελλήνιο Συνέδριο Ἐπιγραφικῆς (Μνήμη Δ. Κανατσούλη)*, Θεσσαλονίκη 22-23 Οκτωβρίου 1999, Θεσσαλονίκη 2001, 185 ἀρ. 8, σημ. 70. Δημόκριτος ὄνομάζεται κάποιος θεαροδόκος στοὺς Δελφοὺς, γιὸς τοῦ Εὐδήμου ἀπὸ τὴν πόλην Χαράκωμα (230-220 π.Χ.), ἐνώ Δαμόκριτος ὁ γιὸς τοῦ Πεισιστράτου ἀπὸ τὸ Στάλο θεαροδόκος στοὺς Δελφοὺς κατὰ τὸ ἔτος 360/59 π.Χ. Γιὰ τὰ πρόσωπα αὐτὰ βλ. καὶ A. Tataki, *Macedonian abroad. A contribution to the prosopography of Ancient Macedonia* (Μελετήματα 26) Athens 1998, 98, 176.

12. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὄνόματος στὶν περιοχὴν τῶν Σερρῶν βλ. Samsaris, ὅ.π. (σημ. 3), 315. Γιὰ τὴν ἵδιαιτερη συχνὴ χρήση τοῦ ὄνόματος στὴν Μακεδονία βλ. καὶ M. B. Hatzopoulos-L. Loukopoulou, *Recherches sur les marches orientales de Témenides (Anthémonte-Kalindoia) IIe partie*, (Μελετήματα 26) Athènes 1998, 247. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὄνομα Διοσκουρίδης συχνὰ ἀπαντᾶ στὴν περιοχὴ τῶν Σερρῶν καὶ τὸ ὑποκοριστικὸ Διοσκοῦς, βλ. Hatzopoulos-Loukopoulou, ὅ.π., 247 σημ. 5 (ὅπου συγκεντρωμένα παραδείγματα).

13. Βλ. σχετικὰ F. Papazoglou, «Structures ethniques et sociales dans les régions centrales des Balkans à la lumière des études onomastiques», *Actes VIIe Congrès International d'épigraphie grecque et latine*, Constantza 1977 (Bucarest-Paris 1979), 166. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὄνόματος στὶν περιοχὴν τῶν Σερρῶν βλ. καὶ Samsaris, ὅ.π. (σημ. 3) 329-330· γιὰ τὴ χρήση του στὴν ὑπόλοιπη Μακεδονία βλ. ἐνδεικτικὰ G. Mihailov, «Aspects de l'onomastique dans les inscriptions anciennes de Thessalonique», στό: *Η Θεσσαλονίκη μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Πρακτικὰ Συμποσίου Τεσσαρακονταετηρίδος τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν* (20 Οκτ. - 1 Νοε. 1980), Θεσσαλονίκη 1982, 82 καὶ I. Duridanov, «Thrakische Personennamen im Flussgebiet des Axios», *Pulpuidea* 2 (1978) 148 [=SEG XXVIII 532].

14. Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῶν Σερρῶν βλ. M. Βάλλα, «Ἐνεπίγραφη στήλη μὲν παράσταση ἥρωος ἱππέα ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῶν Σερρῶν», στὸν παρόντα τόμο, σ. 12. Σχετικὰ βλ. καὶ J. Toulopoulos, «Historische Personennamen im Makedonien der römischen Kaiserzeit», *ZAnt* 47 (1997) 220-221. Γιὰ τὴν παραλληλη χρήση ἑλληνικῶν καὶ προελληνικῶν ὄνομάτων στὶς ἕδιες οἰκογένειες —ἡδη ἀπὸ τὴν κλασικὴν ἐποχὴ — στὶς ὠνές τῆς Χαλκιδικῆς, οἱ ὅποιες χρονολογοῦνται μεταξὺ τοῦ 357/6

σίου σε ἐπιτύμβια ἐπιγραφή ἀπὸ τὶς Σέρρες¹⁵, Μωμὼ καὶ Μούκασος εἶναι οἱ γονεῖς κάποιου Ἀλεξάνδρου σε ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Λευκώνα¹⁶.

Πανεπιστήμιο Χαϊδελβέργης

'Ηλίας Κ. Σβέρκος

καὶ τοῦ 349 π.Χ., βλ. καὶ M. B. Hatzopoulos, *Actes de vente de la Chalcidique centrale*, (*Μελετήματα 6*) Athènes 1988, 50-55.

15. Βλ. Καφταντζῆς, ὅ.π. (σημ. 3), 99-100 ἀρ. 25, Samsaris, ὅ.π. (σημ. 3), 249-253 ἀρ. 67 (2./3. αἱ.).

16. Καφταντζῆς, ὅ.π. (σημ. 3), 280-281 ἀρ. 476, SEG XXX 602, Samsaris, ὅ.π. (σημ. 3), 263-264 ἀρ. 93, (τέλη 2./ἀρχὴς 3. αἱ.).

*SUMMARY***INSCRIBED FUNERARY RELIEF FROM THE AREA OF SERRES**

This article presents a new funerary relief found at the site Leginitsko (Melinikitsio Serron). The busts of four persons are arranged in two zones, with the busts of an elderly man and an elderly woman in the upper zone, and a young woman and a young man in the lower zone. An inscription between the two zones informs us that Demokritos, son of Dioskourides, dedicated this monumen for the burial of his wife, Momo, and for his own burial. The letter forms and the features of the portraits (inspired by Antoninus Pius and Faustina) date the relief to the second half of the 2nd cent. A.D.

Ήλ. Σβέρος, Εἰκ. 1